

***Letno srečanje ENOC (European Network for Ombudspersons for Children)
Barcelona, September 2007***

POROČILO O DELU

1. SPLOŠNO

Letošnje poročilo predstavlja le nekatere novosti v primerjavi s preteklimi leti, kar pa ne pomeni, da so vsa vprašanja, opisana v prejšnjih poročilih, že ustrezno razrešena. Zato se tudi obseg dela v zvezi z njimi ni zmanjšal. Oddelek za pravice otrok šteje tudi letos namestnika varuha in tri strokovne sodelavke in glede na omejene proračunske možnosti tudi ni izgledov, da bi lahko zaposlili dodatne sodelavce. Ocenjujemo, da bomo s planiranimi sredstvi in uslužbenci zastavljene naloge uresničili.

Oddelek za otrokove pravice je v času od zadnje konference ENOC v Atenah nadaljeval delo na področju otrokovih pravic v večjem obsegu, saj se je število pobud s tega področja povečalo v primerjavi z letom 2005 za 5 %. Pobud glede kršitev otrokovih pravic je bilo skoraj 7 % od skupnega obsega varuhovega dela (2754 pobud v letu 2006). Večino pobud s tega področja še zmeraj vlagajo starši in sorodniki ali skrbniki otrok, le manjši del pa otroci neposredno.

2. PROMOCIJA OTROKOVIH PRAVIC

Promocija otrokovih pravic in s seznanjanje otrok z možnimi potmi uveljavljanja njihovih pravic je naših osnovnih nalog, zato smo v tem letu obiskali preko 20 osnovnih in srednjih šol, pa tudi fakultet ter na delavnicah in okroglih mizah predstavljamo delo varuha, predvsem pa otrokove pravice ter kršitve, ki se pojavljajo v šolah.

Na področju promocije otrokovih pravic želimo vzpodbuditi otroke k razmišljanju o posameznih pravicah, ki so jim zagotovljene s Konvencijo o otrokovih pravicah, pa tudi o njihovem uresničevanju v različnih okoljih. V ta namen smo objavili javni natečaj z naslovom (Ne)strpnost v drugačnosti, k udeležbi pa so bile povabljene vse osnovne in srednje šole. Na natečaj se je odzvalo 16 avtorjev in poslalo 13 filmov. Najboljše kratke filme (do največ 10 minut) smo ob obletnici Konvencije o otrokovih pravicah nagradili s knjižnimi nagradami. Vse filme je varuh objavil na spletnih straneh, lahko pa jih bo uporabljal ob različnih dogodkih v zvezi s človekovimi pravicami.

3. NASILJE

Kljub temu, da se je število pobud v zvezi z nasiljem zmanjšalo, pa s stanjem na tem področju nismo zadovoljni.

Na varuhov predlog je parlament leta 2003 sprejel sklep, naj vlada pripravi poseben zakon o nasilju v družini, vendar se je vlada odločila, da zakona ne bo pripravila, temveč bo poskušala nasilje v družbi preprečevati in omejiti z drugimi ukrepi. Varuh je na nespoštovanje odločitve parlamenta opozoril v svojem letnem poročilu, vlada pa je letos spremenila svojo odločitev in pripravlja poseben zakon o preprečevanju nasilja v družini. V oblikovanje osnutka zakona je bil povabljen tudi varuh človekovih pravic. Pričakujemo, da bo parlament obravnavo zakona začel še pred koncem tega leta in ga sprejel v začetku leta 2008.

Predlog varuha človekovih pravic, da bi zakon tudi izrecno prepovedal telesno kaznovanje otrok, bo realiziran v novem družinskem zakoniku, ki je na nivoju vlade že pripravljen in bo jeseni poslan v zakonodajni postopek.

4. OTROCI S POSEBNIMI POTREBAMI

V zvezi s pravicami otrok s posebnimi potrebami smo se ukvarjali večinoma z enakimi vprašanji, kot v prejšnjih letih, pri čemer ugotavljamo manjši napredek pri pristopu državnih organov, ki so vendarle poenotili način uresničevanja posameznih določb zakona, ki ureja to področje. Žal pa ugotavljamo, da so postopki usmerjanja otrok s posebnimi potrebami še vedno predolgi in premalo prilagojeni konkretnim primerom.

Tudi v preteklem letu smo se ukvarjali z vprašanjem obravnave otrok z avtističnim sindromom, predvsem s problemom njihove zdravstvene obravnave. Dejstvo je, da tudi v drugih državah ni enotne doktrine obravnave avtizma, zato je treba vsa odprta vprašanja reševati postopno in pristojni strokovni organi na področju zdravstva so se vendarle začeli vključevati v razrešitev problematike, ki je čedalje pogostejša.

5. OTROCI MANJŠIN

Varuh je natančno spremljal primere, na katere je bil opozorjen v zvezi s šolanjem romskih otrok. Z veseljem smo lahko ugotovili, da otroci romske narodnosti rpi izobraževanju niso vključeni v posebne oddelke, kar se je pogosto očitalo, pri čemer pa je ministrstvo za šolstvo zagotovilo tudi dodatne strokovne delavce, ki skrbijo za ustrezno komunikacijo s pripadniki manjšine.

6. ZAGOVORNIŠTVO OTROK IN MLADOSTNIKOV

Pri varuhu človekovih pravic smo aprila 2006 organizirali strokovni posvet z naslovom Zagovorništvo otrok in mladostnikov, ki se ga je udeležilo preko 120 strokovnjakov iz vladnih in nevladnih organizacij, sodišč, centrov za socialno delo, pa tudi predstavniki otrok in mladostnikov.

Strokovni posvet je imel predvsem namen združiti v razpravi različne strokovnjake, ki se ukvarjajo z vprašanji artikuliranja, izražanja in zastopanja otrokovih interesov in želja v posameznih postopkih. Ti so formalno sicer urejeni, v praksi pa pogosto ne omogočajo spoštovanja posebnosti otrok v obsegu, ki bi pomenil dejansko uresničitev zaveze, da je otrokova korist vedno glavno vodilo odločanja o njegovih pravicah.

Javno razpravo o vseh odprtih vprašanjih smo nadaljevali na naših spletnih straneh, in pripravili poseben zbornik, poskuša čimbolj celovito predstaviti in opozoriti pristojne organe na nekatere možne rešitve.

Skupaj z nevladnimi organizacijami ter pristojnim ministrstvom smo pripravili dvoletni pilotni projekt, ki naj bi pomagal uveljaviti določene normativne in praktične rešitve zagovorništva otrok. Državni zbor je v proračunu za leto 2008 zagotovil tudi potrebna sredstva za delovanje projekta, ki naj bi ga končali konec leta 2008 z evalvacijo in predlogom primerne zakonodajne rešitve zagovorništva otrok.

Za izvedbo pilotnega projekta smo oblikovali **iniciativno delovno skupino** strokovnjakov, v kateri poleg predstavnikov Varuha sodelujejo tudi predstavniki vladnih in nevladnih organizacij ter predstavnika otrok.

Namen **pilotnega projekta Zagovorništvo – Glas otroka** otroka, je **okrepiti otroka z zagovornikom v vseh primerih, ko njegovi starši ali skrbniki ne morejo ali ne zmorejo poskrbeti za njegovo zastopanje**. Zagovorništvo naj bi pomagalo otrokom, da aktivno sodelujejo v zadevah, ki jih zadevajo, in jih hkrati ščitilo pred zlorabami in slabo prakso.

Po Ustavi Republike Slovenije uživajo otroci posebno varstvo in skrb, kar državo obvezuje, da z ustreznimi ukrepi zagotovi uveljavitev njihovih pravic. V ospredje postopkov, ki zadevajo otroka, mora po Konvenciji ZN o otrokovih pravicah (KOP) in Evropski konvenciji o uresničevanju otrokovih pravic **postaviti njegov interes, ga obravnavati kot samostojnega nosilca pravic** in s tem **okrepiti njegov položaj v postopku**.

Varuh človekovih pravic RS na to že več let opozarja tudi v Letnih poročilih, vendar je iz obravnavanja pobud in spremljanja situacije otrok v Sloveniji razvidno, da se žal kljub nekaterim spremembam zakonodaje odnos do otroka kot nosilca pravic ni dosti spremenil.

Še vedno se ob obravnavanju pobud srečujemo s stisko in nemočjo otrok, ko skušajo povedati svoje mnenje, a njihovi glasovi niso slišani ali niso slišani dovolj zgodaj, ko imajo še svoje mnenje. Pa tudi, ko so vprašani, ne vedo, koliko in kaj naj povedo, saj so pritiski nanje pogosto zelo hudi. Iz prakse nam je namreč dobro znano, kako nekateri za otroka pomembni odrasli, ob sklicevanju se na korist otroka, uporabljajo različne načine za spreminjanje otrokovega mnenja.

Opažamo, da se ob iskanju različnih možnosti za odločanje v korist otroka:

- premalo ali skoraj ne opremi otroka z ustreznimi informacijami,
- ne vključi se ga v reševanje problema in
- ne upošteva se drugačnosti njegovega čutenja in dožemanja stvarnosti,

čeprav KOP v 12. členu zagotavlja otroku pravico do lastnega mnenja in obvezo odraslim, da to mnenje jemljemo resno v vseh zadevah, ki ga zadevajo. Seveda mora biti **to načelo podrejeno upoštevanju otrokovega najboljšega interesa**, vendar žal vemo, da je praksa še prevečkrat povsem drugačna.

Trenutna zakonodaja RS (Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih in Zakon o pravdnem postopku) otroku zagotavlja pravico, da za pomoč zaprosi **zaupno osebo** po svoji izbiri, ki naj bi mu pomagala izraziti njegovo mnenje. Ugotavljamo, da postopkovni predpis ni dovolj natančno določil postopka izbire osebe, ki ji otrok zaupa, zaradi česar se navedeni institut težko izvaja, otrok pa se z možnostjo zaupne osebe skoraj ne seznanja.

Zagovorništvo želimo opredeliti kar najbolj natančno ter ga **umestiti v zakonodajo in določiti protokole ravnanja**. Projekt se je že začel, potekal pa bo v letu 2007 in 2008 na 4 območnih lokacijah. Vodja projekta in glavni koordinator je pri Varuhu človekovih pravic, delo na sodelujočih lokacijah pa bodo vodile območne koordinatorke.

7. IZVENDRUŽINSKO IN INSTITUCIONALNO VARSTVO OTROK IN MLADOSTNIKOV

Zadnje leto smo posebno pozornost posvetili **rejništvu in zavodskemu varstvu**. V obe obliki vzgoje in izobraževanja so nameščeni otroci in mladostniki, ki iz raznih razlogov trajno ali začasno živijo zunaj svoje biološke družine. Izhajajo iz neustreznih socialnih in družinskih razmer, nekateri so brez staršev, mnogi so vzgojno zanemarjeni in zapuščeni. Gre za skoraj 2000 mladih do osemnajstega leta starosti.

V rejniške družine je vključenih približno 1300 otrok. Mnogi izvajalci – rejniki – so kritični do veljavnih standardov za izvajanje rejniške dejavnosti, opozarjajo na pomanjkljiv nadzor in izpostavljajo materialno ovrednotenje rejništva. Pri varuhu ugotavljamo, da je v postopkih pogosto problem zastopanje otrok, ugotavljanje in zagovarjanje njihovih največjih koristi. Po naši oceni bi bilo treba okrepiti strokovno delo z biološkimi starši (z matično družino), saj je oddaja otroka v rejo začasen ukrep, ki naj bi trajal čim krajši čas. Čimprejšnja vrnitev otroka v biološko družino bi morala biti pravilo, in ne izjema.

Zavodsko varstvo urejajo šolski predpisi, saj večina zavodov spada med vzgojno-izobraževalne ustanove.

Obiski zavodov, pogovori z ravnatelji in nekaterimi drugimi strokovnimi delavci, anketiranje učencev in dijakov ter pogovori z njimi, so pokazali skupne probleme, ki jih je zaslediti na izvedbeni ravni in jih veljavni predpisi ne rešujejo ustrezno. Tako bo po našem mnenju treba znova proučiti pogoje in razloge, v katerih smejo državni organi s svojimi ukrepi poseči v družino. Centri za socialno delo se za hitro in učinkovito reagiranje, če je otrok ogrožen, prevečkrat izgovarjajo na pomanjkanje pooblastil. Nasprotno pa se jim nemalokrat očita prehitro ukrepanje in s tem kršenje pravic staršev. Podrobneje bo treba urediti dolžnosti staršev, ki so jim bili v skladu z zakonom otroci odvzeti. Mnogi starši, ki jim odvzem otroka pomeni finančno olajšanje, želijo takšno stanje ohraniti čim dlje, tudi ko to ni več nujno. Ocenjujemo, da se utemeljenost razlogov za nadaljnje bivanje otrok v zavodih premalokrat preverja. Centri za socialno delo se prehitro zadovoljijo z uspešno namestitvijo otroka v zavod, še posebej če se otrok tam dobro počuti. Dogaja se tudi, da imajo zavodi stike z njimi le, kadar je kaj narobe.

V hudih stresnih situacijah se mladi znajdejo po polnoletnosti in po koncu usposabljanja v zavodu. Kam po odpustu, če nimajo staršev ali kadar starši nočejo, da bi se vrnili domov? Primerna rešitev bi bila ustanovitev mladinskih stanovanj, o katerih se komaj kje razmišlja. Mladi se morajo znajti po svoje, ne glede na to, kako so na življenje pripravljani.

V Sloveniji imamo organiziranih skupaj 10 zavodov, v katere so vključeni otroci z vedenjskimi in čustvenimi motnjami: pet za osnovnošolske otroke in pet za starejše od 14. let. Z anketnim vprašalnikom smo mlade vprašali za mnenje o življenju in delu v zavodu, o njihovih ciljih in predlogih. Iz pogovorov z ravnatelji zavodov smo prav tako pridobili koristne informacije in predloge, iz katerih smo oblikovali naše ugotovitve:

- **Sodelovanje centrov za socialno delo z družinami** je večinoma nezadostno. Analiza vprašalnikov je pokazala, da so otroci zelo navezani na svojo družino, želijo si čim več stikov s starši, brati in sestrami, radi se obračajo nanje, ko potrebujejo nasvet in oporo. Zato je delo z otroki lahko uspešno le ob hkratnem delu s starši

- **Nezadostna je strokovna pomoč otrokom, ki so z vse hujšimi težavami vključeni v zavode** (pedopsihiatrične motnje, različne odvisnosti). Vse več otrok uživa razne antidepresive, ki jih predpišejo zdravniki. Opazna je nezadostna strokovna usposobljenost strokovnjakov za delo s temi mladostniki, kot tudi z otroki, ki so bili spolno zlorabljeni.

- **Problem integracije oziroma inkluzije**, saj vrstniki otroke iz zavodov pogosto odklanjajo, prav tako njihovi starši. Ocenjujemo, da gre za slabo informiranost z njihovo drugačnostjo, neustrezno komunikacijo strokovnih delavcev s starši in splošnim pojavom vse manjše strpnosti.

- **Pomanjkljivo je sodelovanje sodišč s strokovno službo zavodov**, nesprejemljiva je dolgotrajnost postopkov, ko gre za odločanje o namestitvi v zavod.

- **Neustrezno je delo pooblaščenecv**, ki pogosto ne delajo v korist mladostnikov (največkrat se srečajo z njimi šele na sodišču, kjer se z njimi tudi ne pogovorijo o storjenem dejanju, ampak jim svetujejo naj dejanje za vsako ceno zanikajo, naj izkoristijo vse pritožbene možnosti in poti ipd.).

- **Mladostniki po odpustu nimajo kam**. Kar nekaj mladostnikov nima nikogar, ki bi jim bil lahko v oporo v prvem obdobju po odpustu iz zavoda. **Sodelovanje centrov za socialno delo** je v teh primerih prepuščeno posameznemu strokovnemu delavcu. Varuh vidi možnost rešitve v oblikovanju skupin mladih za določen čas (od 6 do 12 mesecev) in ustanovitvijo **mladinskih stanovanj** zanje.

Zgoraj navedene ugotovitve in predlogi Varuha so sestavni del letnega poročila, ki ga bosta v oktobru obravnavala Vlada in Državni zbor. V skladu z dosedanja prakso se posamezni državni organi opredelijo do varuhovih ugotovitev in predlogov, Državni zbor pa ob tem tudi odloči, naj se posamezni predpisi ustrezno spremenijo ali dopolnijo. Takšni sklepi zavezujejo vlado, da pripravi spremembe predpisov in o tem poroča ob obravnavi naslednjega varuhovega poročila.

8. KRŠITVE OTROKOVIH PRAVIC V RESNIČNOSTNIH ŠOVIH

Varuh človekovih pravic se je v preteklem letu srečal z novo problematiko, saj je bil opozorjen na možne kršitve pravic otrok, ki bodo sodelovali v napovedanem resničnostnem šovu. Ker je oddaja licenčna in je bila predvajana že v okoli 20 evropskih državah, smo za pojasnila zaprosili odgovornega urednika televizijske hiše, preko Evropske mreže varuhov otrokovih pravic (ENOC) pa smo poskušali pridobiti tudi njihova stališča in morebitna opozorila.

Na podlagi vseh zbranih informacij smo oblikovali naslednje stališče in ga javno objavili:

»Varuh opozarja, da je treba pri pripravi katerekoli televizijske oddaje, ki posega v otrokovo zasebno življenje, družino in dom, upoštevati določila Konvencije Združenih narodov o otrokovih pravicah, ki zahtevajo predhodno pridobitev mnenja otroka o sodelovanju v tovrstnih oddajah ter njegovo presojo v skladu z otrokovo starostjo in zrelostjo. Povečevanje gledanosti in s tem pridobivanje dobička ne sme izhajati iz kršitev otrokovih pravic.

Varuh človekovih pravic poziva starše, ki so ali še bodo kandidirali za udeležbo v resničnostnih oddajah, da posebej skrbno ocenijo vse okoliščine, ki bi lahko vplivale na psihofizično stanje otrok, za katere vzgojo in razvoj so odgovorni. Želja po pridobitvi materialnih koristi ne sme prevladati nad skrbjo pred pretiranim posegom v zasebnost mladoletnega otroka.

Varuh predlaga, da se v pogodbi o sodelovanju posebej določi način seznanitve otroka in njegovih staršev z možnimi posegi v otrokove pravice. Organizatorjem pa predlaga, da v postopek izbire kandidatov za sodelovanje vključijo tudi ustrezne strokovnjake, ki bodo za vsakega vključenega otroka lahko ocenili možne škodljive posledice ter upoštevajo njihove predloge«.

Urednik predvidene oddaje se je odzval na naše stališče in nas povabil k sodelovanju pri pripravi dokončne oddaje, vendar pa je bila oddaja kasneje iz neznanih razlogov odpovedana.

9. SKLEPNO

Pričakujemo, da se bo z imenovanjem nove varuhinje človekovih pravic (februarja letos) delo na področju otrokovih pravic še poglobilo, saj smo poleg navedenega projekta zagovorništva začeli pripravljati tudi na dva nova projekta, ki jih bomo poskušali izvesti v sodelovanju z ministrstvom za šolstvo. V projektu z delovnim naslovom Kontaktni razredi naj bi osvetlili pravico otrok do svojega mnenja in participacije, v projektu z delovnim naslovom Manifest proti nasilju pa bomo poskušali vzpodbuditi celotno družbo k opredelitvi nasilja kot neprimerne oblike razreševanja problemov.